

SITUACIÓ ACTUAL DE LA TORTUGA DE RIEROL (*MAUREMYS LEPROSA*) AL BAIX GAIÀ

Hèctor Hernández Socias

1. INTRODUCCIÓ

La construcció de l'embassament del Gaià a principis dels anys setanta, entre els termes municipals del Catllar i Salomó, plantejat com a dipòsit d'aigua i sense planificar cap tipus de cabal de manteniment aigües avall, ha suposat la degradació de l'ecosistema del curs baix del Gaià —uns onze quilòmetres de riu— i la desaparició d'un bon nombre d'espècies animals, pròpies dels rius mediterranis com aquest.

No hi ha referents bibliogràfics de la situació de la tortuga de rierol (*Mauremys leprosa*) al curs baix del Gaià abans de la construcció de l'embassament, però hem de pensar que podia ser similar a la resta de conca, on aquest queloni viu en poblacions en determinats trams del riu. Aquesta situació del curs baix del Gaià, sense un cabal d'aigua durant més de trenta anys, feia pensar que la tortuga de rierol havia desaparegut del tot d'aquest tram del riu.

La zona de treball emprada en aquest article es centra al curs baix del riu Gaià, concretament el tram de riu per sota de l'embassament del Gaià, als termes municipals del Catllar i Salomó, i fins a la desembocadura, ubicada a Tamarit, terme municipal de Tarragona. També s'inclou el seu principal afluent, el torrent de Salomó o de Mas d'en Planes i el torrent de la Nou de Gaià. Hem deixat de banda la zona de l'embassament, encara que es pot considerar dins del curs baix, per la seva complexitat. Pensem que a curt termini, i abans que el cabal ecològic del curs baix del Gaià sigui una realitat, cal fer un estudi en profunditat de la situació actual de l'embassament, els seus valors naturals i com s'afrenta una hipotètica connectivitat hidrològica.

Les feines de millora de l'ecosistema de ribera a l'entorn fluvial de la desembocadura del riu Gaià (antic terme de Tamarit, actualment terme municipal de Tarragona) i la Resclosa de la Riera (terme municipal de la Riera de Gaià), dos punts del riu on si que hi trobem una làmina d'aigua, per motius ben diferents i quasi de manera permanent durant tot l'any, han posat de manifest la supervivència d'aquesta espècie de queloni en aquests dos punts del riu. Una tercera localització de la tortuga de rierol a la part baixa de la conca del Gaià, es situa al torrent de Salomó o torrent de Mas de Planes, entre els termes municipals de Salomó i Vespella de Gaià.

Localització de la tortuga de rierol (*Mauremys leprosa*) al Baix Gaià

□ Figura 1: Edició del plànol: Estudi gràfic Eloi Figuerola.

2. LA DESEMBOCADURA DEL GAIÀ

La desembocadura del riu Gaià va ser inclosa dins del Pla d'Espais d'Interès Natural l'any 1992 (Decret 328/1992 de 14 de desembre) considerada dins de la xarxa relictual de zones humides de la Catalunya meridional. Posteriorment i per la seva riquesa faunística va ser declarada Reserva Natural de fauna salvatge (Ordre del 7 de juny de 1995). A meitat dels anys noranta, l'Associació Mediambiental la Sínia va iniciar les primeres accions amb l'objectiu de restaurar l'ecosistema del bosc de ribera d'aquest espai natural. Una de les primeres tasques va ser la de reduir la superfície de canyar que colonitzava les ribes del Gaià.

A principis de l'any 2006, en aquest espai natural es va iniciar un projecte de conservació de la tortuga de rierol amb tres objectius principals: la retirada dels quelonis exòtics que mica a mica han anat ocupant aquesta zona humida, la consolidació d'una petita població de tortugues de rierol i la creació d'un Centre de Divulgació de la Tortuga a l'Hort de la Sínia. Encara que les tortugues d'aigua autòctones no tenen massa depredadors, en els darrers anys, li ha sorgit un important competidor, una tortuga exòtica que popularment coneixem amb el nom de tortuga de Florida (*Trachemys scripta elegans*). Aquesta tortuga, que igual que d'altres quelonis exòtics es pot trobar en quasi totes les botigues d'animals, es regala com a mascota

de companyia. Amb pocs anys, assoleix una mida important i alhora, aquesta tortuga quan arriba a la seva maduresa sexual es torna més agressiva. Aquesta combinació ha portat molta gent a desfer-se de les seves mascotes, que sovint són alliberades de manera indiscriminada en zones humides, rius i embassaments. En molts casos, aquestes tortugues exòtiques acaben desplaçant les tortugues autòctones, més petites i força més vulnerables, així com les larves i adults d'amfibis propis d'aquests ambients com ara la granota reineta. Competeixen directament per l'aliment i per les zones d'exposició al sol.

□ Figura 2:
Desembocadura del
riu Gaià.

Durant aquests tres anys de treballs (2006, 2007 i 2008, durant els mesos d'abril a octubre), mitjançant unes trampes flotants o nanses, s'ha realitzat la captura de bona part de les tortugues exòtiques que viuen a la desembocadura del Gaià. Després dels primers mesos de feina, a més de capturar diverses tortugues foranes, també es va detectar la presència d'una tortuga de rierol mascle jove. A partir d'aquesta observació, es va plantejar la possibilitat de consolidar un nucli de població en aquest espai natural. Amb la participació del CRARC, Centre de Recuperació d'Amfibis i Rèptils de Catalunya, i l'autorització del Departament de Medi Ambient, es van alliberar 5 tortugues de rierol, 3 femelles i 2 mascles, en edat reproductiva.

Un cop capturades, les tortugues exòtiques s'han traslladat al Centre de Recuperació d'Amfibis i Rèptils de Catalunya (CRARC). Aquest és el tercer any del projecte de reintroducció de la tortuga de rierol i d'eliminació de quelonis exòtics de la desembocadura del Gaià. En aquestes tres campanyes, s'han retirat un total de 33 tortugues exòtiques.

TAULA RESUM DELS QUELONIS EXÒTICS CAPTURATS A LA DESEMBOCADURA DEL RIU GAIÀ DURANT EL PERÍODE 2006-2008		
Any	Quelonis exòtics capturats	Total
2006	10 <i>Trachemys scripta elegans</i> 2 <i>Trachemys scripta scripta</i> 1 <i>Crisemys picta belli</i> 1 <i>Pseudemys concinna concinna</i>	14
2007	10 <i>Trachemys scripta elegans</i> 3 <i>Trachemys scripta scripta</i>	13
2008	5 <i>Trachemys scripta elegans</i> 1 <i>Trachemys scripta scripta</i>	6
Total de captures (període 2006-2008)		33

Font: Associació Mediambiental la Sínia.

□ Figura 3 i 4: A l'esquerra, fotografia d'una nansa. A la dreta, dues tortugues foranes capturades mitjançant aquestes nanses.

Pel que fa a les tortugues de rierol alliberades, aquest any 2008 hem pogut constatar la seva reproducció. Durant els mesos d'estiu i tardor, hem observat un mínim de tres cries diferents, una que podria haver nascut durant l'any 2007 i les altres dues durant l'any 2008. Amb aquests naixements, podem dir que la tortuga de rierol torna a reproduir-se al curs baix del riu Gaià. Aquest fet obre les expectatives de consolidar aquest nucli de població de la desembocadura del Gaià i per altra banda, quan el cabal d'aigua sigui ja una realitat, es facilitarà la consolidació de nous nuclis de població al curs baix del riu.

□ Figura 5: Una de les tortugues de rierol nascudes a la desembocadura del Gaià durant l'any 2008.

Paral·lelament a les feines de captura dels quelonis exòtics, també s'ha iniciat una campanya de sensibilització per evitar que s'alliberin nous exemplars de quelonis exòtics. Es van editar tota una sèrie de díptics i un conte titulat: "La tortuga Berta i la cosina Flori", amb il·lustracions de Mercè Arànega.

□ Figura 6: Díptic de difusió de la campanya.

3. LA RESCLOSA DE LA RIERA

Al curs baix del Gaià, al municipi de La Riera de Gaià hi trobem la Resclosa de la Riera, indret característic per la seva importància històrica com a punt de retenció i distribució d'aigua de Gaià per totes les hortes fèrtils de la plana al·luvial d'aquesta part baixa del riu. Bàsicament, aquesta resclosa alimentava la sèquia de les hortes de Ferran i, a diferència de moltes de les rescloses que en aquest curs baix del riu es construïen amb fusta, la resclosa de la Riera està feta d'obra, aprofitant com a materials els mateixos còdols de riu. Actualment, rep les aigües sobreres de la comunitat de regants de la Riera i s'ha consolidat com una zona humida necessària per a la supervivència de moltes espècies. Aquest tram del riu Gaià, com la resta del curs baix del riu, estan catalogades com a espai d'interès natural dins del PEIN amb el nom de "riu Gaià". Aquest espai natural incorpora l'embassament del Gaià i l'entorn natural de l'Albereda de Santes Creus.

Donades les característiques d'aquesta zona humida i pel fet que és dels pocs punts d'aigua permanents que hi ha al curs baix del riu Gaià, l'Associació Aurora, mitjançant un conveni signat amb la Diputació de Tarragona i l'Obra Social de "la Caixa" i la col·laboració tècnica de l'Associació Mediambiental la Sínia, s'ha impulsat un projecte de millora d'aquest entorn fluvial durant els anys 2007 i 2008.

□ Figura 7: Resclosa de la Riera.

En el marc d'aquests treballs de millora de l'estat ecològic del riu, també es va plantejar un seguiment amb nanses igual que el que s'ha exposat anteriorment a la desembocadura per detectar la presència a la resclosa d'algun queloni exòtic. La sorpresa va arribar quan en lloc d'un queloni exòtic, es va capturar una tortuga de rierol femella, que es va batejar amb el nom d'Aurora. Les posteriors feines de seguiment han donat com a resultat la constatació de la presència d'altres dues tortugues de rierol, un mascle jove i una altra femella. La presència d'aquest animal en aquest indret no deixa de ser del tot sorprenent, sobretot pel seu caràcter aïllat de qualsevol altra massa d'aigua. Pensem que la seva presència podria ser la conseqüència d'algun alliberament incontrolat o fins i tot, que haguessin arribat provinents del torrent de Salomó, on hi ha un nucli de població, després d'alguna avinguda forta d'aigua.

□ Figura 8: Dos exemplars de tortuga de rierol de la Resclosa de la Riera.

4. TORRENT DE SALOMÓ O DE MAS D'EN PLANES

Al torrent de Salomó o de Mas d'en Planes, al seu pas pels termes municipals de Salomó i Vespella de Gaià, el cos d'Agents Rurals de la Generalitat de Catalunya han detectat la presència d'una població de tortugues de rierol i d'altres espècies pròpies d'aquest medi aquàtic. Aquest nucli de població de tortuga de rierol és el més important del Baix Gaià.

La qualitat de les aigües d'aquest torrent es veu alterada per l'abocament de les aigües grises del clavegueram del poble de Salomó. Així i tot, aigües avall s'ha constatat un cert grau d'autodepuració que garanteix els mínims necessaris. La futura construcció d'una estació de depuració a Salomó sense cap dubte serà beneficiosa per millorar la qualitat ambiental d'aquest tram del torrent de Salomó.

A partir de l'informe realitzat pel cos d'Agents Rurals, el Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya i amb el suport dels ajuntament de Vespella de

□ Figura 9:
Torrent de
Salomó.

Gaià i Salomó, ha proposat aquest tram del torrent de Salomó, d'una superfície de làmina d'aigua d'unes 6 hectàrees i una superfície total d'unes 130 hectàrees, sigui declarada refugi / reserva natural de fauna salvatge.

Segons l'informe dels Agents Rurals, en aquest tram del torrent hi ha una població de tortuga de rierol, encara que no s'ha constatat el nombre d'individus que hi viuen. La protecció d'aquest entorn i la millora dels abocaments d'aigua urbans ha de contribuir a consolidar aquest nucli de població.

5. CONCLUSIÓ

A diferència del que a priori podríem pensar, el curs baix del riu Gaià amaga un interessant potencial ecològic i uns valors naturals allà on l'aigua hi permet la vida. Sens dubte, aquesta és la millor prova que un riu necessita de la seva aigua i que la situació hidrològica —insostenible— del riu, provocada per l'embassament del Gaià propietat de Repsol, ha de tenir una solució a curt termini.

També volem deixar constància de la importància del treball de les associacions i entitats que, d'una manera o altra, gestionen el territori i impulsen accions de sensibilització ambiental i de conservació. El nostre país té una certa tradició en aquest aspecte i cal que l'administració segueixi apostant per donar-hi suport.